

АКАДЕМИК КАРИМ ШОНИЁЗОВНИНГ БУХОРО ТАРИХИНИ
ЎРГАНИШДАГИ ИЗЛАНИШЛАРИ

Элмуродова Нигора Жобир қизи
БухДУ тарих ва маданий меърос
факультети Бухоро тарихи кафедраси
2-курс магистранти
nigorashamshod@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада этнограф олим Карим Шониёзовнинг Бухоро тарихини ўрганишдаги ўрни ҳақида маълумот берилган. Академик К.Ш.Шониёзов турли манбалар асосида Бухоро тарихини ўрганган.

Калит сўзлар: Бухоро, Карим Шониёзов, сомонийлар, Наршахий, “Бухоро тарихи”, сўғдийлар,.

Карим Шониёзов ижодида Бухоро тарихи алоҳида ўрин тутди. Олим “Ўзбек халқининг шаклланиш жараёни” асарида Бухоро тарихи баёнига етарлича баён этган. Ушбу асарда IX—X асрларда Бухоро воҳасининг тарихи ёзма манбалар асосида тўлақонли акс этирилган.

Этнология фани дарғаларидан бири академик Карим Шониёзов Сомонийлар давлатининг пойтахти сифатида Бухоро вилояти асосан Зарафшон дарёсининг қуйи оқимларини эгаллаган, IX—X асрларда иқтисодий ва маданий жиҳатдан тараққий этган Мовароуннахр минтақаларидан бири эканлиги, бу вилоятнинг шарқий чегараси Кармана шаҳридан бошлаб, ғарбда Амударё соҳилларигача борганлиги. Нурота райони ҳам Бухоро вилояти таркибида бўлиб келганлигини⁴⁴ юқорида тилга олинган асарда батафсил баён этган.

Академик К.Шониёзов Бухоро тўғрисидаги маълумотларни асосан Наршахийнинг китоби ҳамда бошқа қўлёзма манбалар асосида ёзади. Араб географларининг маълумотларини эътиборга олинса, Бухоро вилоятида катта ва кичик шаҳарларнинг сони 35 та бўлган⁴⁵. Зарафшон воҳасининг қуйи оқимларидаги Бухоро, Бойканд (Пойканд), Ромитан, Товоис ва бошқалар воҳанинг нуфусли йирик шаҳарларидан бўлган. Бу шаҳарлар Буюк Ипак йулида жойлашган бўлиб, IX—X асрларда юқори иқтисодий ва маданий тараққиётга эришган ва Ўрта Осиё халқларининг тарихида маълум из қолдирган⁴⁶.

⁴⁴ Шониёзов К. Ўзбек халқининг шаклланиш жараёни. Тошкент. 2001. 2016

⁴⁵ Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар Наршахий. Бухоро тарихи. Форс-тожик тилидан А.Расулов таржимаси. – Тошкент: Фан, 1966. – 20-25 бетлар.

⁴⁶ Умняков И.И. К вопросу об исторической топографии Бухары. Сб.Туркестанского восточного института. – Ташкент: 1923.

Олимнинг бу тадқиқотида Бухоро шаҳри IX—X асрларда Зарафшон воҳасининг қуйи оқимларидаги шаҳарлар ичида энг йириги ва нуфусли эканлиги, Сомонийларнинг сиёсий маркази бўлиб келганлиги тўғрисида қимматли маълумотлар беради. Сомонийлар бу шаҳарнинг қурилиш ишларига, унинг маданий жиҳатидан тараққий этишига катта аҳамият бериб келганлар. Шаҳарда хунармандчиликнинг турли соҳалари ва тижорат ишлари бирмунча ривожланиб, шу асрларда бу шаҳар Ўрта Осиёдаги йирик иқтисодий марказлардан бири ҳам бўлиб қолган эди: унда ишлаб чиқариладиган айрим товарлар бир қанча мамлакатларда машҳур бўлган. Наршахий хунармандларнинг ишини юқори баҳолаб, қуйидагиларни баён этади: «Бухоро шаҳрида шундай ишга тайин қилинган усталар бўлар эдилар; вилоятлардан савдогарлар келиб, одамлар зандонийчини олиб кетганларидек, у кийимлардан Шом ва Мисрга, Рум шаҳарларига олиб кетар эдилар. Хуросоннинг ҳеч бир шаҳрида бундай (мато) тўқий олмас эдилар».

Карим Шониёзовнинг тадқиқотида Бухоронинг этник тарихи ва унинг аҳолиси ҳақида ҳам маълумотлар мавжуд. О.Г.Большаковнинг тахминий ҳисобига кўра, Бухорода X асрда 40-50 минг киши бўлган. Унинг атрофларида ва работларида яна 48 минг киши яшаган. Демак, Бухоро ва унинг атрофларида яшовчи аҳоли сони 100 минг кишига яқинлашган. Шаҳарнинг этник таркиби ҳам бир хилда бўлмаган. Шаҳарнинг асосий аҳолисини сўғдийлар ва туркийзабон халқлар ташкил қилган. Милодий IV—VI асрлар давомида Мовароуннаҳр ҳудудида хионийлар ва эфталийлар яшаганлар: буларнинг асосини ҳам туркийзабон қабилалар ташкил қилган. Асрлар давомида туб ерли аҳоли билан аралашиб, маҳаллий туркийзабон аҳолининг сони жиҳатдан кўпайишига сезиларли ҳисса қўшган. VI аср Ўрталарида Турк хоқонлиги вужудга келгач, Бухоро воҳасига туркий элатларнинг келиши ҳам яна кўпаяди. Турк хоқонлигида юз берган ички низолар натижасида VI асрнинг иккинчи яримларида Етисувдан Бухоро воҳасига, жумладан Бухоро ва Бойканд (Пойканд) шаҳарларига келиб ўрнашиб қолмаган турк қавмлари оз бўлмагандир, албатта. Бухоро вилоятида, жумладан Бухоро шаҳрида VII аср охирлари — VIII аср бошларида ҳам туркийзабон аҳоли мавжуд эди. **В.В.Бартольд, араб географларининг асарларидан, Бухоро воҳасидаги 122 қишлоқ, номини келтиради. Ҳақиқатда ҳам асрлар давомида Бухоро воҳаси дарахтзор-мевазорлари мўл бўлганлиги, хушманзарали билан саёҳатчиларнинг диққатини ўзига жалб қилиб келган.**

Хулоса қилиб айтганда, академик Карим Шониёзов Наршахийнинг “Бухоро тарихи” ва бошқа манбалар асосида Бухоро шаҳрининг тарихий топографияси ва топонимикаси, қадимги шаҳристон дарвозалари тўғрисида қимматли маълумотлар беради

Фойдаланилган адабиётлар:

1. К.Шониёзов “Ўзбек халқининг шаклланиш жараёни”. Шарқ-Тошкент-2001й.
2. Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар Наршахий. Бухоро тарихи. Форс-тожик тилидан А.Расулов таржимаси. – Тошкент: Фан, 1966.
3. Умняков И.И. К вопросу об исторической топографии Бухары. Сб.Туркестанского восточного института. – Ташкент: 1923.